

Göteborgs universitet, Institutionen för Socialt arbete
Familjeterapeuterna Korsvägen AB

*Fortbildning för familjehemssekreterare
med fokus på handledning av familjehem 20p
HT 06*

MAMMA SITTER PÅ HANS AXEL

Om täta relationer mellan mor och son

Charlotte Edholm
Familjehemsenheten Majorna
Göteborg

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. BAKGRUND	1
2. SYFTE.....	1
3. FRÅGESTÄLLNINGAR.....	1
4. METOD.....	1
5. TEORIER	1
5.1 Teorier om relationer mellan mor och son	1
5.2 De täta relationerna	3
5.3 Teorier om handledning	4
6. REDOVISNING.....	4
6.1 Relationen Rickard och Edit	4
6.2 Reflektioner om handläggningen och handledningen	6
6.3 Relationen John och Susanna	8
6.4 Reflektioner om handläggningen och handledningen.....	9
7. SLUTTANKAR	11
LITTERATUR	13

1. BAKGRUND

Dagen före Mors dag i år fanns i Göteborgs-Posten en artikel med rubriken ”Uppdrag mamma”. Den har inspirerat mig att välja ämne inför detta skrivande. Enligt en rapport från Rädda barnen har man kommit fram till att Sverige är världens bästa land för mammor (125 länder rankades). Men samtidigt har många mödrar dåligt samvete över den egna oförmågan. Den oro de känner för barnen är särskilt kopplad till just moderskapet. Oron gör att man som mor inte känner några gränser utan gör vad som helst för sitt barn. Det ligger också i mammarollen att glömma bort sig själv totalt. Mödrar utgår från att det bästa i världen är att gå in för sina barn och att inte tänka på sig själv.

En vuxen man som intervjuas, säger så här om sin åldrande mor: ”Mamma är detsamma som en blomma som lever runt omkring mig. När jag var barn fanns hon där hela tiden, diskande, tvättande, smååtande. Hon var värmande och drivande samtidigt som hon var ett pansarskydd mot yttervärlden. I den stunden hon behöver mig idag, nu när jag är vuxen, så rusar jag till henne.” Men hans stora fantastiska mamma är också hans stora problem. Mamman sitter ensam, och den vuxne sonen har ständigt dåligt samvete för henne.

2. SYFTE

Jag har funderat över hur vi kan stötta och handleda familjehem för pojkar, som har täta relationer till sina biologiska mödrar. Vad kan vi göra för att ett familjehem inte ska ge upp, när modern till den placerade pojken manipulerar alla och drar i sin son? Hur kan vi hjälpa ett familjehem att stötta pojken, som ständigt har dåligt samvete för sin mamma, och som kanske känner skuld, skam och saknad? Hur får vi familjehemmet att stå ut med känslan av frustration, hjälplöshet, ilska eller otålighet? Vad kan vi tänka på som handledare?

3. FRÅGESTÄLLNINGAR

För att fördjupa mig i ovanstående funderingar har jag tittat närmare på två ärenden, där mor-son-relationen har försvårat familjehemsplaceringen. Som familjehemssekreterare ställer jag följande frågor när det gäller handläggningen och handledningen:

- Vad gjorde vi bra?
- Vad kunde vi ha gjort annorlunda?

4. METOD

Jag har läst litteratur om mor-son-relationer och ska redogöra för en del teorier och synpunkter. Dessutom har jag med mig teorier om handledning, synsätt och samtalsmetodik. Jag ska beskriva två ärenden, där mor-son-relationen har försvårat familjehemsplaceringen. Slutligen ska jag koppla ihop teorierna med mitt praktiska arbete i de båda familjehemmen. Genom reflektioner om handläggningen och handledningen framkommer även svar på mina frågeställningar.

5. TEORIER

5.1 Teorier om relationer mellan mor och son

Kvinnoforskaren Carole Klein (1984) har beskrivit hur mödrar till söner kämpar med de motstridiga förväntningar som ställs på dem som mödrar. Både den egna familjen och den egna kulturen har förväntningar på modern i hennes relation till sonen.

Här kommer det in ett *risktänkande*. Modern måste balansera mellan närhet och distans för att inte göra sin son alltför beroende av henne. Risken finns annars att han kommer att ses som en ”mammans pojke”. Mellan mor och son finns det även en ”extraordinär attraktion”. Många mödrar identifierar sig med söner, och ofta talar de i vi-form. Det innebär att de ser sonen som en förlängning av sig själva. Risken är då att mödrarna sätter sina egna intressen och sin egen utveckling åt sidan för att i stället sätta sonen i fokus. Detta kan få till följd att modern till slut känner det som att hon inte är någon alls utan honom.

Carole Klein tar också upp den risk, som ligger i att sonen till en ensamstående mor alltför tidigt kan tvingas in i en vuxenliknande relation, trots att han inte är mogen att vara en jämlik partner. I värsta fall kan han praktiskt taget fungera som en sorts surrogatmake åt sin mor. Det blir då omöjligt för honom att finna en egen plats utanför familjekonstellationen. Samtidigt riskerar han att vara alltför lik sin far, och det kan i vissa fall innebära att moderns negativa känslor för den f.d. mannen överförs till sonen.

Carole Klein för också en diskussion om de *skuld känslor*, som finns både hos modern och hos sonen. Mödrar tenderar att ta på sig det fulla ansvaret för sina söners framgångar och även för deras misslyckanden. Och många av de vuxna män, som hon intervjuat, ser sitt ansvar för modern som livslångt, och de strävar alltid efter att leva upp till moderns förväntningar. En del män känner också att de, trots denna strävan, ändå aldrig blir tillräckligt bra i jämförelse med sina mödrars förväntningar.

Evelyn Bassoff (1995) har försökt vägleda mödrar att hjälpa sina söner att separera sig från modern så att de kan bli män. Hon betonar att det inte är ovanligt att det kan uppstå en alltför symbiotisk relation mellan mor och son. Sonen kan ta på sig för mycket ansvar för moderns välbefinnande och blir då något av en ersättare för fadern. Han blir ”en omvårdande kompanjon och förtrogen”. Han kan också bli vad Bassoff kallar ”moderns lille man”, som får för mycket makt i familjen. Han ser sig som moderns jämbördige partner snarare än som hennes barn, och han tvekar inte heller att köra med henne.

Mona Franséhn (2004) har i sin avhandling fokuserat på ensamstående mödrar och deras söner. Hon har gjort en genomgång av olika undersökningar och tankar runt mor-son-relationer. Hon skiljer ut tre olika typer av relationer, som kan utvecklas mellan mor och son: täta relationer, indifferent relationer och balanserade relationer. Hon beskriver de olika begreppen så här:

Täta relationer innebär att relationen kännetecknas av en stark närhet och lojalitet mellan mor och son. Den präglas även av öppenhet mellan dem och delvis ett starkt beroende. Ofta har mor och son varit mycket hänvisade till varandra under lång tid och närmast levt isolerade med varandra, vilket lett till att de upprättat en stark dyad mot yttre påverkan. I relationen kan det finnas vissa inslag som liknar ett symbiotiskt förhållningssätt.

I *indifferent relationer* beskriver mödrarna sina söners situation på ett likgiltigt och bagatelliserande sätt. Sönerna upplever inte heller att deras mödrar bryr sig om deras behov. Detta har lett till konflikter och/eller utagerande beteende av olika slag.

Balanserade relationer är vardagliga och ”normala” relationer mellan mödrar och söner. Båda ger en relativt positiv bild av den andre, och det finns en ömsesidighet i relationerna. Modern och sonen upprätthåller en form av jämvikt i sättet att bemöta varandra, och de är inte lika hänvisade till varandra som i de täta relationerna.

Mona Franséhn går sedan vidare och ändrar fokus. I stället för att titta på olika typer av relationer, så fokuserar hon på familjernas *sociala situation*. Hon tittar på i vilken mån förekomst av syskon, socialt nätverk eller andra sociala sammanhang påverkar hur relationerna mellan mödrar och söner utformas. Det blir då tydligt att vissa sociala omständigheter (bristande nätverk, ohälsa, arbetslöshet, konflikter inom familjen) påverkar

hur relationerna har utformats. Förekomsten av syskon medverkar till att relationerna inom familjen inte utvecklas till att bli lika täta och beroende. Familjerelationerna består då inte av endast en relation, den mellan mor och son, och därigenom uppstår ett mer flexibelt och öppet familjesystem.

Med fokus på familjernas sociala situation finner Mona Franséhn tre typer av familjer: isolerade familjer, ombildade familjer och familjer med social förankring.

I de familjer där mor och barn lever relativt *isolerade* tillsammans finns även de täta relationerna. I de *ombildade* familjerna, dvs. där både styvfäder och syskon finns med i bilden, är det i högre grad indifferent relationer mellan mor och son. De balanserade relationerna sammanfaller med de familjer som har en något bättre *social förankring*.

5.2 De täta relationerna

Mona Franséhn konstaterar att mor och son är mycket lojala mot varandra i den täta relationen. Det innebär att de ofta försvarar varandra och tar varandras parti. De definierar ofta hemsituationen på samma sätt, och de har till viss del även en gemensam syn på faderns roll i familjen. De täta relationerna kännetecknas av ett ömsesidigt beroende. Mor och son kan ha levt relativt isolerade från andra familjekontakter, och då har modern varit den viktigaste kontakten för sonen under uppväxten. I många fall har det skett en förskjutning från ett relativt välfungerande nätverk till ett allt svagare, eftersom vänner och bekanta har försvunnit längs vägen. Sysselsättningsproblem bidrar till att modern tappar kontakt med arbetskamrater och vänner. Sjukdom, trötthet och sociala problem påverkar förmågan och lusten att själv ta kontakt med andra människor. Man kan tala om en uttunningsprocess.

Att relationen betecknas som tät behöver inte innebära att alla mödrar och söner har exakt samma typ av relation. Det kan vara en kombination av mor- och barnrelation *och* kamrat- eller syskonrelation. När relationen blir mer syskonlik, upplever modern att det blir svårt att vara en riktig förälder, som kan sätta gränser för sonen. Om modern själv har saknat disciplin och auktoritet under sin uppväxt, så har hon kanske inte heller lärt sig att sätta gränser gentemot sitt barn. En mor bör inte vara på samma nivå som sitt barn utan måste visa att hon är mamma. Det kan bli väldigt komplicerat om det inte finns några gränser mellan en förälder och ett barn. Och om sonen ser henne som ett syskon, så konkurrerar han med henne hemma. Kanske blir hon även lätt att manipulera för honom. Det är inte ovanligt i en enföräldersfamilj att barnet blir en naturlig förhandlingspartner i olika frågor, eftersom det inte finns någon vuxen för modern att samråda med. Sönerna får i dessa fall mer av både inflytande och ansvar.

Men den nära och intima relationen kan övergå till något annat när sonen blir äldre. Då är han inte längre lika öppen och lika beroende av sin mor. Han kanske visar ilska och försöker dominera i hemmet genom att kommandera henne på olika sätt. Konflikterna blir fler och det blir en maktkamp om vem som ska bestämma. Att sonen då är fysiskt starkare underlättar inte situationen. Sonen får mer inflytande och mer makt. Mor och son är fortfarande beroende av varandra men maktbalansen har ändrats. Det uppstår mer konflikter, som kan leda till en allt sämre relation.

Men även om de täta relationerna kan ge upphov till vissa problem, så innehåller de också positiva delar. En nära kontakt mellan mor och son kan ge plats för samtal, förståelse och inlevelse. Det uppstår en form av vi-känsla, och det är något som kan ses som en styrka.

5.3 Teorier om handledning

När jag tittar närmare på min roll som familjehemssekreterare, så har jag även med mig olika teorier om handledning. Hur hjälper man människor att se resurser, att uppskatta sina egna idéer, att omvandla problem till vettiga mål och att återuppliva sin egen kreativitet?

Bergman och Blomqvist (2004) har tagit upp många tankar och idéer, som går att använda i arbetet med familjehem. Boken handlar om samtalskonst och beskriver värderingsgrunder, metodik och teorier om ”uppskattande samtal”. Författarna använder sig av en metafor, ”trädet”, och ser samtalskonsten som ett träd med en rik krona. Våra egna värderingar i ett samtal är trädets stam. Trädets rötter är de olika teorier vi har med oss. De teoretiska rötterna ger näring till stammen (våra värderingar), som i sin tur ger näring till det rika och mer praktiska grenverket. Grenarna och dess frukt är alltså vårt praktiska arbete, de samtal och möten vi har med människor. Teori, förhållningssätt och praktik hänger intimt samman i denna samtalsform.

Stammen i det uppskattande samtalsträdet består alltså av ett antal bärande idéer och värderingar om hur man får människor att utvecklas i samtal och handledning. Värderingarna gör det möjligt för oss att reflektera över vad som är eftersträvansvärt och gott i de samtal som vi vill föra. De hjälper oss att fundera över de val vi gör och vilken riktning vi vill att vårt samtal ska ta i vårt möte med t.ex. familjer.

I boken finns ett värderingssystem som beskriver hur man kan se på problem, människan och världen och hur man skapar förändring och mångfald av sanningar. Denna värderingsgrund förmedlar ett förhållningssätt, och det finns många sätt att samtala på. Värderingsgrunden för ”uppskattande samtalskonst” har i huvudsak inspirerats av de systemiska och socialkonstruktionistiska rötterna (teorierna) i samtalsträdet. Uppskattande samtal bygger därför på följande värderingsgrund:

- Det finns en mångfald av sanningar, och varje sanning är rätt utifrån sitt perspektiv
- Den som äger problemet har ofta själv de bästa idéerna om hur det kan lösas, samt egna resurser för att lösa det
- Genom våra berättelser skapar vi vår verklighet och oss själva
- Genom att i samtalet vara uppskattande och bekräftande skapar vi mer positiva verkligheter
- Allt sker i samspel och samskapande
- En bra hjälp till utveckling är att fokusera på det som fungerar, eftersom det skapar möjligheter
- Genom att fokusera på framtiden, tar vi oss ur problemen från det förflutna

6. REDOVISNING

Nu ska jag gå vidare och beskriva två ärenden. Att jag valt just dessa ärenden beror på att pojkarna har mödrar, som genom sitt sätt att förhålla sig till sina söner har gjort det svårare för både familjehem och socialtjänst att följa den ursprungliga planeringen och målsättningen med placeringen. Båda pojkarna har levt tillsammans med sina ensamstående mödrar i en tät relation, och de placerades i familjehem runt årsskiftet 2005/2006. Av etiska skäl är namnen på personerna ändrade.

Jag tar ett ärende i taget och beskriver först hur relationen mellan mor och son ser ut och därefter hur handläggningen har varit. Vad vi gjorde bra och vad vi kunde ha gjort annorlunda framkommer i reflektionerna om handledningen.

6.1 Relationen Rickard och Edit

16-åriga Rickard placerades hos Magnus och Lena i en grannkommun utanför Göteborg, eftersom han hade gjort sig skyldig till grova brott. Han var aktuell hos socialtjänsten pga

missbruk, och det fanns oro för hans hemförhållanden. Mamma Edit är arbetslös, hon mår inte bra, och hon har problem med alkohol. Socialtjänsten ansåg att den stora orsaken till Rickards kriminella beteende var att han kände frustration över Edits problem. Edits förklaring till att hon mårde dåligt var att hon hade varit med om en bilolycka några år tidigare. Syftet med placeringen var att Rickard skulle komma bort från Göteborg och de icke lämpliga kamraterna där. Han skulle skaffa sig ett nytt umgänge och nya sammanhang i grannkommunen, där även hans pappa Christer bor. Under placeringstiden framkommer följande:

Mor och son har en tät relation.

Vid samtal med Rickard och Edit tillsammans sägs ibland mycket hårda ord i rummet och det blir gräl. Andra stunder är mor och son varandra mycket nära och talar positivt om varandra och sin relation. De är antingen mycket nära eller långt ifrån varandra. Rickards syster tror inte att det är droger eller kompisar som är Rickards bekymmer utan det faktum att han behöver få distans till sin mamma. Edit och Rickard ringer mycket till varandra. Efter Rickards besök hos Edit berättar hon om hur mysigt de har haft det tillsammans, att de nu verkligen har pratat med varandra hela natten och att de härnäst ska hålla ihop.

Det är ständiga konflikter mellan Edit och Rickard.

Rickard ömsom längtar efter, ömsom vill bort och ta avstånd från sin mamma. Ena dagen längtar han hem och vill sova hemma hos mamma. Nästa dag kan de inte ens tala i telefon med varandra utan att det blir gräl.

Vid ett kvällsbesök hemma hos Edit har Rickard ringt efter fosterföräldrarna och bett att få komma tillbaka till familjehemmet tidigare än planerat. Han har efteråt sagt att han inte har i Göteborg att göra, utan hans önskan är att få bo hos Lena och Magnus tills han blir myndig om 1½ år. Och om han inte kan bo hos dem, så vill han bo hos sin pappa Christer.

Edit uppfattas som manipulativ.

Edit är *steget före* oss handläggare, som ställs inför fullbordat faktum gång på gång. Hon ordnar med skolbyte, inskrivning på BUP, läkartider, förslag på kontaktperson för Rickard, biobesök i Göteborg, ändring av folkbokföring, släktingkalas etc.

Edit *bestämmer saker* på egen hand med Rickard. Hon vet att hon först måste få klartecken från någon av oss tjänstemän, men Edit lovar Rickard saker, som omgivningen sedan inte kan stoppa. Hon lämnar löften om umgänge och resor, och sedan får familjehemmet reda ut konflikterna som följer när löfterna inte kan infrias, eller så infrias de tvärt emot socialtjänstens planering.

Edit *drar i Rickard*. Hon säger sig ha stora skuld känslor för att hon har försummat honom och inte sett att han varit på glid. Hon hoppas att allt ska bli som tidigare när placeringstiden är över, men det tror inte Rickard. Rickard har i familjehemmet inte uttryckt något missnöje över sin situation, men enligt Edit mår han inte bra. Hon pratar ofta om hur dåligt han mår och att han har sömnproblem och suicidtankar.

Vid ett gemensamt planeringsmöte i familjehemmet får Rickard ett raseriutbrott och hävdar gråtande att han känner sig instängd i familjehemmet. Jag uppfattade det hela som ett stort skådespel med Rickard som aktör och Edit som regissör. Familjehemmets bild av situationen var en annan än den som Rickard ville ge. Lena och Magnus hade sett en välfungerande Rickard som var glad och skojfrisk och som uttryckt att han var lycklig nu.

Rickard och Edit försvarar varandra.

Rickard har använt både alkohol och hasch, och Edit har hållt ut GHB när han varit hos henne. Edit bagatelliserar Rickards beteende: ”det är de icke så lämpliga kamraterna som är

skulden, de kriminella aktiviteterna var inte så allvarliga som polisen har sagt, Rickard har bara överdrivit sitt missbruk när han pratat med handläggaren” etc. Och Rickard bedyrar gång på gång att ”nu har mamma slutat dricka”.

Rickard har dåligt samvete.

Edit berättar mycket om hur dåligt hon själv mår, att hon befinner sig i kris, att hon har ekonomiska problem och att hon saknar Rickard. Hon påtalar att hon inte har några alkoholproblem idag men medger att hon haft det tidigare. Detta gör att Rickard känner oro för sin mamma.

Rickard har blivit starkare och styr över Edit.

Innan familjehemsplaceringen har Rickard vid ett tillfälle tagit GHB i mycket stor dos. Detta gjorde han efter en konflikt mellan honom och Edit då han hotade att ta sitt liv. Var denna handling ett sätt för Rickard att straffa Edit?

Vid ett av besöken hemma hos Edit under sommaren ringde Rickard till familjehemmet på natten och ville bli hämtad. Både Rickard och Edit hade druckit och blivit ovänner, och Rickard hade fått ett våldsamt utbrott och bl a vält möbler. Han gick bärsärkagång hemma pga Edits svek. Rickard tog överhanden, och Edit tillkallade polis

I början av hösten hade vi ett avslutningsmöte med alla inblandade. Rickard ville flytta hem till mamma, och Edit hade också denna önskan. Han bodde då redan hemma sedan mitten av sommaren, så vi stod (åter igen) inför fullbordat faktum.

Både mor och son var överens om att det nu skulle fungera bra med Rickard och med deras relation. Edit medgav att hon vid placeringen visserligen talat om en längre tids vistelse (minst ett år) i familjehemmet, men ”då var hon i kris”. ”Vi är så tigha, jag och Rickard.” Rickards syster, som också var med på mötet, undrade varför Rickard ändrat sig så tvärt, eftersom han tidigare varit övertygad om att han inte kunde bo ihop med Edit längre. Men familjehemsplaceringen har nu alltså upphört för Rickards del.

6.2 Reflektioner om handläggningen och handledningen

– vad vi har gjort bra och vad vi kunde ha gjort annorlunda

Socialkontorets handläggning

Edit har varit manipulerande och haft stor förmåga att övertala Rickards socialsekreterare Lasse. Hon har ofta varit steget före oss och planerat för Rickard. Familjehemmet har tyckt synd om Rickard när han inte har kunnat värja sig från sin mamma. Umgänget och kontakterna med Edit har gjort det svårare för Rickard i många avseenden (ett vanligt dilemma för placerade barn och ungdomar). För att motverka detta kunde vi ha satt tydligare gränser för Edit. Lasse kunde ha gjort upp regler för umgänget. Och han kunde ha tagit kommandot så att Edit inte bestämt saker med Rickard bakom ryggen på oss andra. Lasse hade att välja mellan att gå i strid med Edit eller hänga med i hennes svängar. Han valde det senare, och det var den lättaste vägen för honom, eftersom Edit aldrig ger sig. Och han skulle ändå slippa det fortsatta ansvaret för Rickard, eftersom han skulle sluta på tjänsten.

Under våren lovade Lasse att försöka ordna något gruppboende åt Rickard. Vi övriga fick inget besked om att han senare inte tänkte fullfölja den planen. Många konflikter hade kunnat undvikas om socialkontoret givit klara besked om planeringen. Både jag och familjehemmet saknade fortlöpande information om planeringen i ärendet. På socialkontoret gjordes ingen omprövning efter 6 månaders placering. Alla hade ”sett fram emot” denna omprövning för att

få besked om vad som planerades för Rickard. Nu hängde i stället mycket i luften, vilket fick till följd att Rickard till slut helt enkelt bara blev kvar hemma hos Edit och började skolan i Göteborg igen.

Rickard uppgav vid flera tillfällen under placeringen att han insåg att han inte kunde bo ihop med sin mamma mer. Vi tjänstemän borde ha stöttat Rickard när han pratade om detta! I stället gav Lasse honom "vissa lättnader" i form av extra övernattnings hos Edit emellanåt. Rickard har under loppet av nio månader haft fyra olika handläggare på socialkontoret. Jag hade själv inte några enskilda samtal med Rickard, eftersom hans båda första handläggare var mycket engagerade och angelägna om att ha dessa samtal. Men även den tredje handläggaren skulle haft regelbundna uppföljningar med Rickard i familjehemmet, trots att han var vikarie.

Familjehemmet och handledningen

Den bästa insatsen vid denna placering var valet av familjehem. Lena och Magnus är två pålitliga personer, som vill alla väl. De är trygga i sig själva och tar inte åt sig av kritik. De är inte lättkränkta, och de tror gott om alla. De är oerhört flexibla och lätta att samarbeta med. Det är en familj utan prestige och som gärna öppnar sin dörr för andra. Familjehemmet har respekterat Rickards integritet, och Rickard har stort förtroende för Lena och Magnus. De har betonat att de kommer att finnas kvar för Rickard om han behöver dem igen. "Vi tar emot honom med öppna armar om han kommer tillbaka."

Jag har tagit initiativ till våra olika möten vid början av placeringen och vid avslutningen, annars hade det nog inte blivit några gemensamma träffar. Jag har även försökt se till så att våra olika roller blivit tydliga för alla. Jag har varit mån om att stötta Lena och Magnus. Jag har tänkt att jag kanske borde ha haft tätare kontakt med familjehemmet. Men de har inte efterfrågat hjälp och stöd, och de visste att de kunde ringa mig och att jag fanns till för dem. De har bekräftat att jag vid flera tillfällen påmint dem om detta. Och familjehemmet signalerade inte att de vacklade, trots att de själva fick sköta så mycket kontakter och reda ut olika konflikter. När jag nu i efterhand tagit upp detta med Lena och Magnus, så anser de att det ingår i uppdraget som familjehem att bemöta konflikter och sköta kontakter runt den placerade ungdomen. Men de tycker att det var tråkigt att så ofta behöva ge negativa besked till Rickard. Han uppfattade fosterföräldrarna som bromsklossar, eftersom de fick framföra beslut som socialtjänsten fattat. "Det hade varit trevligt att någon gång få vara den som kommer med glada besked, t.ex. extra besök hos mamma." Men Rickard fick för det mesta sådana besked från Edit eller direkt från Lasse (som tyvärr inte informerade familjehemmet). Familjehemmet hade behövt stöd från Edit. De har fått stöd av Christer, som dock inte har haft något att sätta emot den driftiga modern. Men utan Edits stöd har det varit svårt för både Rickard och familjehemmet att till fullo uppfylla syftet med placeringen.

I min beskrivning av Edit har jag konstaterat att hon och Rickard har en tät relation med ständiga konflikter, att Edit har uppfattats som manipulativ och varit steget före oss andra, och att hon drar i Rickard och bestämmer saker på egen hand. Men man skulle i stället kunna beskriva deras relation genom positiva omformuleringar. Då blir beskrivningen så här: "Mor och son har nära band till varandra. Edit är en viljestark kvinna med egna åsikter. Hon är en driftig och engagerad mor, som ser sin sons behov." Om vi tänker positivt, så är det Edit och Rickard som är experter på sina liv, och de har själva de bästa idéerna för lösningar på sina problem. De skapar ju sina egna sanningar, och det är ingen sanning som är rätt eller fel. Så denna utveckling, att Rickard flyttat hem till sin mamma igen, är egentligen väldigt bra!

6.3 Relationen John och Susanna

Susanna har bott utomlands i 14 år och flyttade tillbaka till Sverige hösten 2004, när hennes son John var ett år. Susanna är oerhört missnöjd med att ha återvänt till Sverige. Hon saknar nätverk såsom arbete, vänner och föräldrar. Hon känner sig mycket ensam och orkar inte ge John den uppmärksamhet han önskar och behöver. De första fem månaderna i Sverige, innan John fick dagisplats, beskriver hon som ett vakuum.

John placerades runt årsskiftet 2005/2006 på deltid hos Annika och Jonas. Han skulle i första hand vara hos dem torsdag – söndag varannan vecka. Syftet med placeringen var att Susanna skulle få avlastning för att få egen tid. Dessutom hade John behov av vuxna som orkade aktivera och stimulera honom, och familjehemmet skulle kompensera det bristande nätverket. Under placeringstiden har följande framkommit:

Susanna och John har en tät relation.

Susanna talar enbart engelska med sin son, och när han placerades talade han varken svenska eller engelska. Susanna har svårt att sätta gränser mot John. Hon vill inte tjata, inte vara sträng och hon säger sällan nej. Hon har svårt att stå ut med Johns gråt, eftersom det väcker obehag hos henne. John klär inte på sig själv och äter inte själv. Susanna har ammat honom tills han var 16 månader. Han har ingen egen säng utan delar säng med sin mamma. Hon ligger bredvid honom tills han somnat på kvällen, och båda tycker om att ligga och gosa i sängen på morgnarna.

Susanna styr oss.

När Susanna skulle träffa Johns blivande familjehem första gången, så önskade hon egentligen förslag på flera familjer för att sedan, efter att ha träffat dem, själv kunna välja ut den hon tyckte var mest lämpad. Första mötet mellan fosterföräldrarna Annika och Jonas och Susanna utvecklades till en ren anställningsintervju från Susannas sida. Hon hade med sig en lista med frågor till familjen om bl.a. deras åsikter i olika frågor. Efter denna ”intervju” med familjehemmet förklarade Susanna att hon godkände familjen. Hon meddelade samtidigt att hon och John skulle åka till England inom några dagar och stanna borta ett par månader. Annika och Jonas blev både överraskade och besvikna, eftersom de hade planerat ledighet från sina jobb för inskolning av John. Susanna ville dock ha kvar familjehemmet för John, eftersom hon räknade med att återvända till Sverige, vilket hon också gjorde.

Susanna var missnöjd.

Efter hemkomsten från England påbörjades inskolningen, men Susanna ansåg att samtliga runt henne gjorde fel. Hon hade långa och många telefonsamtal med Annika, som kände sig snärjd av alla korsförhör från Susannas sida. När Annika t.ex. berättade att familjen hade träffat ett par vänner under helgen, så önskade Susanna en utförlig redogörelse för vad det var för familj och hur de kände varandra.

Vi är steget efter och ställs inför fullbordat faktum.

I allt Susanna gjorde så lyckades hon styra oss, och vi kände oss som marionetter som bara följde med. Vid ett samarbetsmöte önskade Susanna att få se hur John har det i familjehemmet. Hon bokade in två dagar då hon skulle vara med och se allt, från badning, blöjbyten, mathållning till vilka grannar familjen har och vilka vänner de umgås med. Hon lyckades utan vidare få allas vårt godkännande till detta, men efteråt frågade vi oss vad det var vi hade gått med på.

Susanna är avundsjuk på John.

När Susanna under sommaren fick samma medborgarskap som John, så uppgav hon att "nu har jag en sak mindre att vara avundsjuk på John för".

Susanna ville också vara med i familjehemmet och få göra roliga saker. Hon föreslog en resa tillsammans med familjehemmet, eftersom det vore kul. Susanna blev ledsen och arg när hon fick veta att hon inte skulle vara med i familjehemmet efter inskolningen. Hon tyckte att det var elakt av oss att hon inte fick vara med. Hon tyckte att det var en absurd regel och var nu inte säker på om hon ville ha något familjehem under dessa omständigheter. Hon undrade om vi inte hade tänkt på att hon kunde bli elak mot John när han kom hem från familjehemmet och hade gjort en massa roliga saker, eftersom hon då skulle bli avundsjuk på honom.

Susanna "bestraffar" familjehemmet.

Vid flera tillfällen har Susanna i sista stund ändrat på tider och överenskommelser och verkligen ställt till det för familjehemmet, som haft andra planer. Det har känts som om Susanna försökt hålla familjen på halster i olika sammanhang. Annika och Jonas har varit "laddade" inför olika möten, men sedan har Susanna ändrat sig i sista stund. Vid ett tillfälle bad Susanna familjehemmet att ta hand om John en vecka, eftersom hon omgående måste resa till England igen, denna gång utan honom. Annika ansökte om ledigt på jobbet och förberedde sig för en jourplacering, men sedan nämnde Susanna ingenting mer om resan. Sex veckor senare gav hon sig plötsligt iväg. Annika hann denna gång inte ansöka om ny ledighet med så kort varsel utan fick stanna hemma och ta hand om John ändå.

Susanna "sitter på axeln".

Under den vecka John var jourplacerad, så hände mycket med hans utveckling. Han började prata och lärde sig många svenska ord. Han lärde sig att retas och att hoppa nedför första trappsteget. Annika hade dessutom klippt honom (efter att ha frågat Susanna flera gånger om det var OK). Han var nu alldeles kortklippt, vilket gjorde att även utseendet förändrats. "John har blivit en liten pojke." När han skulle återvända hem till sin mamma efter denna vecka, så var Annika orolig för att Susanna skulle bli arg för dessa både inre och yttre förändringar när hon träffade honom igen. Jag vet inte om Susanna sitter på Johns axel, men hon sitter på Annikas!

När jag nu tittar tillbaka på mina beskrivningar av Susannas agerande mot familjehemmet, så känns det som att jag uttryckt mig väldigt negativt. Men hennes beteende har verkligen varit negativt för familjehemmet. Det finns dock även positiva saker att säga om Susanna som förälder. Hon har en stark vilja att göra sitt bästa för John och är mycket mån om att John ska ha det bra. Hon har goda inneboende resurser men behöver stöttning i föräldraskapet. Och hon behöver få hjälp att finna en egen framtid, där hon inte bara är förälder.

6.4 Reflektioner om handläggningen och handledningen – *vad vi har gjort bra och vad vi kunde ha gjort annorlunda*

Socialkontorets handläggning

Johns socialsekreterare Karin och jag har haft ett mycket välfungerande samarbete. Vi har gjort en klar rollfördelning mellan oss. Karin har varit Susannas kontaktperson och jag familjehemmets. När konflikter uppkommit, så har dessa kunnat lyftas upp på tjänstemannanivå för att därigenom undvika eller mildra eventuella motsättningar mellan familjehem och förälder. Och Karin och jag har kunnat komma fram till lösningar som har hållit.

Vi har haft tät kontakt med varandra med många reflekterande samtal, då vi vridit och vänt på olika situationer som uppkommit eller som varit på gång att ske. Susannas ständiga missnöje skapar en frustration för människor som har med henne att göra. Karin och jag ställde oss många gånger frågan hur man skulle kunna stärka familjehemmet att klara av att inte bli helt frustrerat och gå i försvar. Vi har insett hur Susannas beteende känts för familjehemmet och att vi måste styra upp kontakterna mellan dem.

Vi har varit helt överens om hur vi skulle sätta gränserna och vi har verkligen satt stopp för Susannas agerande. Vi satte ”hårt mot hårt” – familjehemmet skulle få ta sig an ett annat uppdrag om inte Susanna gick med på våra villkor att inte följa med John under hans helger i familjehemmet – och då backade hon. ”Take it or leave it – om du inte accepterar villkoren så får John vara utan familjehem.” Vi har även stoppat familjehemmets agerande ibland, då de velat vara snälla och gå Susannas önskemål till mötes. Vi höll fast vid att familjehemmet är till för att ta hand om John, och bara John.

Karin har förgäves försökt få en god relation till Susanna. Hon har vädjat, smickrat och uppmuntrat henne, men tyvärr har hon inte lyckats.

Familjehemmet och handledningen

Även i detta ärende har valet av familjehem varit lyckat. Familjehemmet har en stor känsla för John, och hela familjen är fäst vid honom. Även barnen i familjen är mycket positiva. Att fosterföräldrarna tycker så mycket om John har bidragit till att de stått ut med mycket. Att få ta hand om John har varit och är den stora belöningen för dem.

Annika och Jonas är flexibla människor. De är också samspelade och pratar mycket med varandra. De har haft och har många reflekterande samtal sinsemellan.

Det skulle ha kunnat vara provocerande för Susanna att få höra hur bra det går med John i familjehemmet när det gäller t.ex. sömn, mat, lek och språkutveckling. Annika har därför uppmanats att balansera sina ord när hon berättat för Susanna om hur det går för John – det får inte låta för enkelt och bra, men samtidigt behöver Susanna känna sig lugn och trygg med att han har det bra när han är borta. Annika har förmåga att ”gå i Susannas mockasiner”.

Jag bestämde mig tidigt för att ha kontakt med familjehemmet efter varje gång som John hade varit hos dem. Annika har ringt mig mycket, och jag har uppmuntrat det. Vi har haft långa och många telefonsamtal, och det har verkligen varit reflekterande samtal. Familjehemmet har bett om råd, vi har vänt och vridit på frågeställningarna och diskuterat för- och nackdelar med olika lösningar. Familjehemmet har fått flera ”aha-upplevelser” genom våra samtal, och vi har kommit fram till lösningar tillsammans. Jag har påmint dem om att det alltid finns en anledning till att man som mamma får biståndet familjehem, och den insikten har nog underlättat för dem att stå ut. Det finns alltid en förklaring till varför någon handlar som hon gör, och bakom varje problem finns en frustrerad dröm.

Jag har känt att jag har kunnat stötta familjehemmet och att Annika och Jonas har tagit emot mitt stöd. Jag har lyssnat mycket och varit både ”container” och ”bollplank”. I våra samtal har jag varit nyfiken och frågat om detaljer. Annikas svar på Susannas alla frågor har varit både uppriktiga och diplomatiska på samma gång. Jag har berömt Annika för hennes rådighet och de kloka svar som hon haft på Susannas frågor. Jag har verkligen varit imponerad över att hon kunnat bemöta Susanna så klokt som hon gjort, och det har jag talat om för henne. Jag har frågat efter det som fungerar och som är bra, och familjehemmet har kunnat se både Johns och Susannas möjligheter och förmågor.

Annika och Jonas har varit öppna och medgörliga i förhållande till Susanna, eftersom de ville skapa en god relation till henne. Susanna, som i stort sett saknar egna vänner, ville gärna ha Annika som sin väninna. Annika har tyckt att Susanna har frågat ut henne om allt, även personliga saker. Hon har ställt motfrågor och Annika har känt det som att Susanna nästan har trängt sig in under huden på henne. Annika har fått förhållningsorder att absolut inte bli väninna med Susanna. Jag har uppmanat henne att i stället försöka hålla relationen till Susanna på ett yrkesmässigt plan. Susanna har velat veta vad Annika tycker om henne och har frågat om de ändå inte skulle kunna bli väninnor. För Annika var det inte helt lätt att ”mota bort” Susanna, men vi har pratat mycket om detta. Familjehemmet har hållit på gränserna i förhållande till Susanna och har inte tvekat att själv säga ifrån, trots att de samtidigt varit oroliga för att komma på kant med Susanna.

Jag satte också stopp för gemensamma aktiviteter och utflykter. Jag har påmint om att det är vi tjänstemän och inte vare sig familjehemmet eller Susanna som bestämmer.

Familjehemmet hade i början av sommaren nästan bestämt sig för att dra sig ur på grund av Susannas oresonlighet, men de ville avvakta med det definitiva beslutet tills Susanna återvänt efter sin nio veckor långa sommarvistelse i det andra landet. Och efter det att hon kommit tillbaka efter sommaren har det fungerat bra! En förändring jämfört med tidigare är att Susanna har av sagt sig kontakten med sin socialsekreterare Karin. Hon har nu endast kontakt med familjehemmet direkt, utan inblandning av socialtjänsten. Vi har inte haft några gemensamma möten, avstämningar eller telefonsamtal med Susanna, och Karin och Susanna har inte haft någon kontakt med varandra. Det verkar som om Susanna blir mindre provocerad och mindre negativ och missnöjd när hon slipper denna kontakt och när vi socialtjänstemän är ”bortkopplade”. Jag tror att hon nu i stället kan känna sig lite allierad med familjehemmet, det är ”vi mot dom”, och att detta känns bra för henne. Även om hon inte fått någon ny väninna i Annika, så har hon ändå fått någon slags kompanjon.

7. SLUTTANKAR

De båda familjehemsplaceringar jag här har beskrivit har både likheter och olikheter.

Relationen mellan pojarna och deras mammor kan beskrivas som tät, och dessutom har mammorna uppfattats som manipulerande och lite svåra att ha att göra med.

Under våren tvivlade jag på att familjehemmen verkligen skulle stå ut, i alla fall Johns familj. Men de har klarat kontakten och konflikterna med mammorna genom samarbete och samverkan. De har hållit på gränser och samtidigt varit flexibla. Båda makarna i respektive familjehem har varit lika engagerade i uppdraget. Även de egna barnen har varit involverade, och det placerade barnet är verkligen omtyckt av hela familjen.

Att Rickards mamma ”sitter på hans axel” känns uppenbart, och det har även familjehemmet bekräftat. Hur det är för John vet jag inte, men hans mamma sitter i alla fall på fosterföräldrarnas axlar, framför allt på Annikas.

När det gäller Johns socialsekreterare Karin, så har hon och jag och familjehemmet haft ett nära och gott samarbetet. Vi har ”dragit” åt samma håll, och Karin har visat stort engagemang. Och John har haft en och samma handläggare hela tiden, medan Rickard är inne på sin fjärde sedan nyår. Det är sannolikt en av anledningarna till att det samarbetet inte varit lysande.

Rickard är nu återförenad med sin mor. Lena och Magnus har haft kontakt med honom helt nyligen, och han verkar må bra. John åker fortfarande regelbundet till Annika och Jonas, som känner att de kan hantera kontakterna med Susanna.

Jag har inte talat med John eller Rickard om hur de ser på oss socialtjänstemän. John är för liten, och Rickard har jag inte haft tillfälle att fråga. Men jag hoppas att han inte skulle svara på samma sätt som en ungdom gjort i Rädda barnens skrift (2005): ”Hon kommer hit en gång i halvåret, hon kommer hem och tigger kaffe, är jätteseg och kommer inte till saken. Ibland kommer hon för att det har hänt något speciellt men hon säger inte rakt ut varför hon är där utan frågar runt om. Det tar typ två timmar fast det skulle kunna ta en halvtimme. Hon upprepar samma frågor hela tiden.”

Jag tror att både Edits manipulerande runt Rickard och Susannas missnöje över att inte själv få delta i familjehemmets aktiviteter är uttryck för deras eget sökande efter kontakt. När ett barn är placerat i familjehem, så är det barnet som är fokus för insatsen, inte modern. Hennes eget behov av stöd betraktas inte som lika akut och är inte heller lika tydligt formulerat. Många av dessa mödrar är mycket kontaktsökande och har stora behov av terapeutiskt stöd, och det kan inte tillgodoses genom att barnet placeras i en annan familj. När barnet får en stödinsats upplever modern att hennes egna behov ställs åt sidan. Visserligen får hon avlastning – men hon själv då? Hur många gånger har vi inte beklagat att barnets föräldrar inte får hjälp och stöd för att förändra sin livssituation, och att detta i sin tur kan bidra till att en familjehemsplacering går i stöpet!

Det är en viktig uppgift för socialtjänsten att hitta vägar för att stödja utåtriktade aktiviteter för gruppen ensamstående mödrar, eftersom tillgång till andra människor bidrar till en mer balanserad relation mellan mor och son. Inom socialtjänsten har man oftast främst barnet i fokus vid en placering. Det är värt att fundera över hur man kan arbeta med de mödrar, som har föräldraförmåga, genom att erbjuda parallella insatser.

Slutligen tycker jag att det finns några ganska självklara förutsättningar som borde vara uppfyllda, för att en placering i familjehem ska fungera på bästa sätt, speciellt när relationen mellan biologiska modern och barnet är tät:

- Det behövs en engagerad handläggare på socialkontoret, som dessutom borde vara en och samma person under placeringstiden.
- Det behövs ett nära samarbete mellan handläggaren på socialkontoret och familjehemssekreteraren. Vi måste ha mycket kontakt med varandra och helst också vara överens om vad vi tycker är viktigt.
- Det behövs bra familjehem. Jag har inte tillräckligt med ord kvar för att kunna utveckla vad ett bra familjehem är, men dessa båda familjehem har sådana kvalifikationer.
- Familjehemmen behöver uppmuntran och uppbackning. De måste känna att de har en person som de alltid kan rådfråga och som står på deras sida.
- Den biologiska föräldern behöver också uppmuntran och någon som står på hans eller hennes sida och hjälper henne vidare.

Både Rickards och Johns familjehem är nu intresserade av nya uppdrag. Det tycker jag är ett positivt tecken!

LITTERATUR

Andersen, Tom (2003) *Reflekterande processer. Samtal och samtal om samtalen*. Bokförlaget Mareld AB

Bassoff, Evelyn (1995) *Mor och Son. Att fostra pojkar till starka och varma män*. Svenska Dagbladets Förlags AB

Bergman, Susanne och Blomqvist, Camilla (2004) *Uppskattande samtalskonst. Om att skapa möjligheter i samtalets värld*. Bokförlaget Mareld AB

Franséhn, Mona (2004) *Den Dolda Triaden*. Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet

Klein, Carole (1984) *Mothers and Sons*. Boston: Houghton Mifflin Company

Ljunggren, Gun (1991) *En svala gör ingen sommar. Hemflyttning av familjehemsplacerade barn*. Blekinge FoU-enhet

Rädda Barnen (2005) *Rakt från hjärtat. Tankar och idéer från barn och ungdomar placerade i samhällets vård*